

ÖZET

Mitoloji; ilkel uygarlıkların doğayla olan mücadelesinde bilinmezliğe karşı kurgulanan mitsel öyküler bütünüdür. Bu öykülerde bilinmezliği bilinir kılan, görünmezliği görünür kılan, anlamsızlığı anlamlandırılan anlatılar hakimdir. Bu mitsel anlatılar kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar gelmiştir. Kimi edebi bir dille şiirlerde, kimi resimler vasıtasıyla, kimi de heykeller aracılığıyla aktarılmıştır. Maddesel kalıcılığı ve görsel dili en iyi kullanan heykel sanatı, yüzyıllar boyunca mitolojiden beslenmiştir. Mitler heykel olarak hem gücü, hem ölümsüzlüğü, hem de egemenliği varlıklaştırmıştır. Bu açıdan heykelin en önemli kaynaklarından biri mitler olmuştur ve olmaya devam etmektedir. İlkel uygarlıkların üretimi olan heykeller, hem geçmişin mitsel anlatılarını günümüze taşımakta, hem de özel yorumlara referans olarak heykel diline zenginlik katmaktadır. Günümüz biçim diliyle yorumlanan bu heykeller gerek anlam, gerekse plastik zenginlik açısından geçmişle günümüz arasında bir bağ kurmaktadır.

ABSTRACT

Mythology is compilation of stories against unknown in the battle between nature and primitive civilizations. These stories contains dominant expressions that make unknown to known, invisible to visible. These mythical expressions was transferred from generations to generations until now. Some of them was transferred by poems, paintings or sculptures. Sculpture art that uses visual expressions and materialist persistence was fed by mythology over the ages. Myths- as sculptures- concretized the power, immortality, sovereignty. At this point myths became one of the sculpture's most powerful source. Sculptures produced by primitive civilizations, help us to understand the mythical expressions of older cultures, and make the sculpture language rich with being referencing to the specific comments. These sculptures are reviewed by today's vision, so that they are bridges between today and the past with their meanings and stylistic richness.

Anahtar kelimeler: Mitoloji, Heykel

Keywords: Mythology, Sculpture

İnsanoğlu doğayla olan iletişimi doğrultusunda metaforlarla örülmüş bir dil geliştirmiştir. Bu metafor diliyle uygarlıklar kurup, kültürel, bilimsel ve sanatsal bir yapı üzerinde toplumsal gerçeklikler yaratmışlardır. Birbiri üzerine kurulan sayısız uygarlık, kültürel dünyalarında etkin anlatım gücü olarak mitsel anlatıları kullanmışlardır. Bu anlatılar sanatın her alanında olduğu gibi, özellikle de heykel sanatında vücuda gelmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Öyle ki günümüzde doğrudan mitolojiden esinlenerek heykel üretimi yapan sanatçılar da bulunmaktadır.

* Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü, Eskişehir, e-posta: ratalay@anadolu.edu.tr

İlkel uygarlıklarda inançtan kültüre, üretimden şifacılığa kadar günlük yaşamın her sorunuyla ilişkili olan mitler, genelde doğa karşısında çaresizliğe karşı korunmayı amaçlayarak kurgulanmış ve doğaya karşı bağlılığı vurgulayarak içsel bir inanç sistemini devreye sokmuştur. Bu inanç ve kültür sistemi ile doğaüstü varlıkları, insan görünümlü benzerleriyle özdeşleştirerek kutsallık ve güç kavramını doğayla bir bütün olarak ele almışlardır.

“Mitos” (mythos) kelimesi Yunancada kurgu hikaye anlamına gelmektedir. Mitoslar; ilkel insan topluluklarının evreni, dünyayı ve doğa olaylarını kişileştirerek yorumlamak, henüz sırrını çözemedikleri yaşamın ve evrenin çeşitli görüntülerini, bir anlam kolaylığına bağlamak gereksiniminden doğmuş öykülerdir.¹ Bu mitoslar, üretildiği toplumun yaşam ve doğayla olan iletişimindeki bütün bilinmezliklerini, görünmezliklerini ve anlamsızlıklarını, bilinen, görünen ve anlaşılabilir bir öyküye indirgemişlerdir. Bu öyküler; evrenin oluşumundan tutunda, yeryüzü ve gökyüzü tanrılarını, bitkileri, hayvanları, denizleri ve dağları, kısacası doğada olan her bilinmezliği ve gizemi değişik sembollerle işlemiştir.

Mitoloji kelimesi ise mit ve mitosları inceleyen ve yorumlayan bilim dalıdır. Mitoloji kelimesi sözlükte; “Bir din veya bir halkın kültüründe tanrılar, kahramanlar, evren ve insanın yaratılışına dair tüm sözlü ve yazılı efsane birikiminin ve bu efsanelerin doğuşlarını, anlamlarını yorumlayıp, inceleyen ve sınıflandıran çalışmalar bütünüdür”² şeklinde açıklanmaktadır.

Kolektif belleğin yansıması olan mitosları Freud; insanların bilinçaltı arzuları, istekleri, korku ve iç çatışmalarının birer yansıması olarak yorumlamıştır. Bu korku ve iç çatışmaların nedenleri ise doğa karşısındaki bilinmeze duyulan çözümcü ve uzlaşmacı bilinçaltı tepkisidir. Farklı bir yaklaşım olsada, tanımlamada simgesel dil belirleyici olmuştur.

K. Marks ise; tüm mitolojiler kuruntu vasıtası ile aşarlar, egemenlik altına alırlar ve değiştirirler diye mitleri üretici güç saymıştır. Yine M. Buhr, felsefe sözlüğünde mitolojiyi; ilk halkların kuşaktan kuşağa geçen mitlerde bulunan bir dünya görüşü ve dünya görüşünün ilk tarihsel biçimi olarak tanımlamıştır.³

Mitolojik öyküler konularını doğadan alırlar. Dört elementin etrafında (Ateş, su, hava, toprak) biçimlenen ve kurgulanan mitoslar; doğa olaylarını, gök cisimlerini, hayvanları, bitkileri, dağları ve denizleri kişileştirir. Öyküler, bu kişiliğe bürünen doğa fenomenleri etrafında gelişir. Bu mitsel öyküler başlarda inanç etrafında kümelenirken, zamanla inançtan uzaklaşarak efsanelere ve masallara dönüşmüştür. Bu mitler ve masallar eski uygarlıklardan günümüze kadar sanatsal üretimi yönlendiren önemli birer kaynak olmuşlardır. Edebiyat, sahne sanatları, mimarlık, resim ve heykel gibi sanat dalları içinde yorumlanarak varlık değeri kazanmışlardır. 20. yüzyıla kadar resim sanatının konu ettiği en önemli kaynak mitoslar olmuştur. Özellikle Antik Yunan ve Antik Roma mitolojisi, Avrupa başta olmak üzere birçok ülkenin sanatı üzerinde büyük etki yaratmıştır. Afrodit, Venüs, Zeus, Helena, Herkül, Promete, Sisfys, Dionysos, Eros, Narkissos gibi mitolojik karakterler bütün dünya sanatlarının konusu olmuştur. Simgeler, semboller ve metaforlar olarak sanat dallarına katılan bu mitoslar, görsel

¹ B. Necatigil, *Yüz Soruda Mitoloji*, s. 13

² www.bilgiustam.com/mitoloji-nedir-nasil-olmudur/

³ M. Buhr, *Bilimsel Felsefe Sözlüğü*, İstanbul : Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1999.

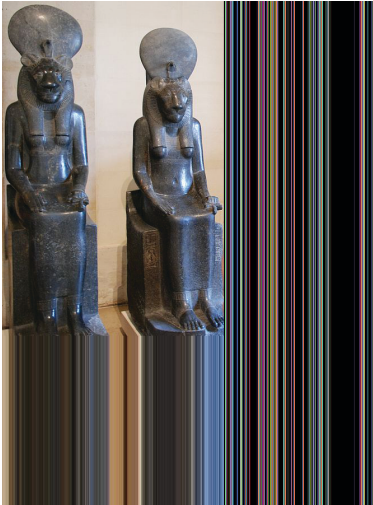

Resim 1 : Hitit Boğa Heykelciği

dili en güçlü olan heykel sanatının da vazgeçilmez konularından olmuştur. Fiziksel ve maddesel olarak kalıcı olan heykeller, mitosların günümüze aktarılmasında da önemli rol üstlenmiştir. Mitsel öyküler özellikle rölyef ve heykellerle geleceğe taşınmıştır.⁴

Anadolu uygarlıkları da mitoloji ve heykel üzerine sayısız örneğe sahiptirler. Hatti, Hitit, Urartu, Frigya, Likya, İyonya, Troya ve Yunan uygarlıkları günümüze çok sayıda heykel ve rölyef bırakmıştır. Özellikle ana tanrıça kültü M.Ö 7000'lerin başlarında çıkıp, çok uzun yıllar Anadolu'da doğanın bereketini, insan ve canlıların neslinin devamını sağlayan bir güç olarak kabul edilmiştir.⁵

Hitit uygarlığı, özellikle Anadolu'ya göç ettikten sonra güneşe ve hayvanlara tapma geleneği doğrultusunda gelişen bir sanat anlayışına sahiptir. "Hitit sanatında görüldüğü üzere boğa en büyük tanrı olan gök tanrısının simgesi idi. Güneş kurslarının ortasında duran boğa, geyik ve aslan çeşidi hayvanlar hiç şüphe yok ki theriomorf (hayvan biçimli) tanrıların sembolleri idiler. İnsanoğlu ilk önceleri gökten düşen meteorlara ve daha başka fetişlere, daha sonra da güçlü olan ya da kutsal olduklarını sandıkları hayvanlara tapmışlardır... Boğalar en büyük tanrıyı (Gök Tanrısını) temsil etmekteydiler."⁶

Resim 2: Aslan ve Gılgamış, Sargon Sarayı, Korsabad, 8.yy

Midas'ı konu ederek Anadolu'daki mitolojik kültürü zenginleştiren Frigya uygarlığı M.Ö 1190 yıllarında Anadolu'ya gelen Balkan kökenli boylardan biridir. Midas döneminde doğu ve batıyla kurulan dostluk doğrultusunda, Midas uluslararası boyutta bir fenomen haline gelmiş, yıllar içinde mitolojik bir kimliğe bürünmüştür. Kulaklarıyla ilgili anlatılan mitos Anadolu'daki en popüler mitolojik öyküdür. "Apollon ile Pan arasında yapılacak bir çalgı çalma yarışmasında Midas yargıçlardan biri olarak seçilmişti. Kır tanrısı kavalıyla hoş sesler çıkarıyordu, ama Apollon'un gümüşten liri her çalgıdan üstündü. Bir çalmaya başlamasın Apollon, Musalar bile durup kendini dinlerdi. Yargıçlardan ikincisi dağ tanrısı Tmolos, yengi çelengini Apollon'a verdi. Ama yüce musikiden ne anlasın Midas, tuttu oynak havalara çalan Pan'ı kazandırdı. Apollon da kızıp onun kulaklarını eşek kulakları yapıverdi. Midas bir süre, tanrının

⁴ Ulus Baker, *Yves Bonnefoy'un Mitolojiler Sözlüğü Vesilesiyle*, Kaynak: <http://korotonomedia.net/kor/index.php?id=21,306,0,0,1,0>

⁵ Elif Ersoy, *Ana Tanrıça Kültü*, s 2,3 Kaynak: http://www.anadoluyaydinlanma.org/Yazilar/ana_tanrica_kultu.pdf

⁶ E. Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, s. 23

armağanlarını koca bir külah içinde sakladı. Sakladı ama onun saçlarını kesen berber sonunda kulaklarını gördü. Kulakları gördüğünü kimseye söylemeyeceğine yemin etti. Berber bu, konuşmadan durur mu, gitti bir çukur kazdı sazların arasında, usulca “Kral Midas’ın kulakları eşek kulakları ” diye fısıldadı. Aradan zaman geçti. Çukurun çevresinde büyüyen sazlar yel estikçe “Kral Midas’ın kulakları eşek kulakları!” diye bağırmaya başladılar. Böylece herkes gerçeği öğrendi.”⁷

Resim 3 : Sekmet, Louvre Müzesi

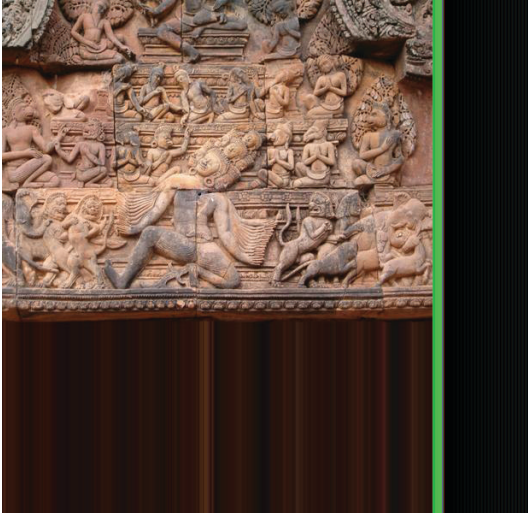
M.Ö 3000’e kadar dayanan Mezopotamya uygarlığı yeryüzündeki yazılı en eski edebiyat eserlerine sahiptir. Sümerler ile başlayan Akad, Asur ve Babil uygarlıklarıyla devam eden uygarlık zinciri, günümüze kadar pek çok mitolojik sanat eserleri bırakmıştır. “ İlk mitolojik tanrılara Sümerlerde rastladığımız gibi, tanrılar hiçe sayan ilk insanlara da gene Sümerlerde rastlıyoruz... Gilgamesh’ın önemi bugün insanlığın elinde bulunan en eski mitolojik metin olmasıdır. İnsanlığın en eski destanı olan Gilgamesh Destanı, düşünce yapısı bakımından da mitolojik kalıntıların en ilginçidir. Babillilerin ilk sözcükleriyle adlandırdıkları destan Sha Nagba İmuru (her şeyi görmüş olan) deyimiyle anılır. Sümer, Asur, Akad vb. gibi çeşitli Mezopotamya topluluklarınca işlenmiş olan destanın bugün elde bulunan metni Sümerlerden kalmadır. Destan, temel düşünce olarak, doğanın sırlarını bilmek isteyen insanın araştırmacı çabasını işler ve tanrılara bile kafa tutacak ölçüdeki gücünü belirtir. Ölümsüzlüğün insan için olanaksız bulunduğunu saptar. İnsan, karşısına çıkacak doğa engellerini yenip aşarak kendi yolunu kendi yaratacaktır. ”⁸

Nil Irmağı ve deltasına kurulmuş olan Mısır uygarlığında doğaüstü güçler ve doğal varlık betimlemeleri ile Mısır sanatının temel çıkış noktaları olmuştur. Kedi, akrep, çakal, aslan, şahin gibi hayvanlar simgeleşerek totemlere dönüşmüş ve altı insan üstü hayvan olan gerçeküstü kozmogonik figürlere dönüşerek birer heykel görünümüne bürünmüşlerdir. Mısır mitlerinden İsis ve Osiris Miti en yaygın ve bilenenidir. Osiris, Nut’un doğan beş çocuğundan en büyüğüdür. Geb, gökyüzünden çıktıktan sonra Mısır topraklarının yeni hükümdarı Osiris olmuştur. Osiris’in tahta geçtikten sonra ilk yaptığı işlerden biri ilkel bir hayat süren Mısırlılara uygarlaştırmak olmuştur. Osiris onlara ilk tarım araçlarını yapmayı, toprağı işlemeyi, buğdayı ve üzümü yetiştirmeyi, ekmek, şarap ve bira yapmayı öğretmiştir. Ayrıca ilkel Mısırlılara ilk defa tapınak inşa etmeyi, tanrılara tapmayı öğreten ve dini törenleri düzenleyen de Osiris’tir. Hatta ikili flütü de ilk Osiris yapmıştır.⁹

⁷ <http://archaeologist.blogcu.com/kral-midas-in-hikayesi/849243>

⁸ O. Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, s. 38, 39

⁹ Samuel Henry Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, Çev: Alâeddin Şenel, s67-71

Resim 4 : Laocoön ve Oğulları

Osiris Mısır kültüründe, en önemli tanrılardan biridir. Tanrıça İsis'in hem kocası, hem kardeşi, Horus'un ise babasıdır. Osiris bu dünyanın kural koyucusudur. Aynı zamanda tarımın ve bereketin simgesidir. Mitolojiye göre insanlar Osiris'i severler. Koyduğu kuralları severek yerine getirirler. Kardeşi Seth onun bu başarısını kıskanır. Seth, Osiris'ten kurtulmak için bir plan yapar. Kardeşinin ölçülerine uygun bir tabut yaptırır. Bir şölen düzenler ve Osiris'i de o şölene davet eder. Şölenin en sonunda önceden yaptırdığı tabutu çıkararak bu tabutun kime uyarsa ona verileceğini söyler. Herkes dener ve tabut sadece Osiris'e uyar. Bunun üzerine Seth hemen tabutun kapağını kapatır ve Osiris'in içinde olduğu tabutu Nil'e atar. Osiris'in karısı İsis kocasını aramaya başlar. Sonunda tabutunu bulur ve onu da alıp Mısır'a döner. Cenaze töreni yapmak için tabutu bir bataklığa saklar. Seth avdan dönerken tabutu bulur ve çok sinirlenir. Osiris'in vücudunu tabuttan çıkarıp parçalara böler ve Mısır'ın çeşitli yerlerine dağıtır. İsis bu parçaları teker teker bulur. Bir parçası eksiktir. Buna rağmen sihir ve büyü gücünü kullanarak dağılmış parçalarından Osiris'i canlandırır. İsis ve Osiris'in Horus adında bir çocukları olur. Horus büyüyünce Seth'e savaş açar. Bu savaşın sonuçları çeşitli biçimlerde anlatılmaktadır. Bu savaşın sonucunda Osiris yer altı dünyanın kralı, Horus yaşamın kralı, Seth ise şeytanlık ve kötülüğün kralı olarak kabul edilmeye başlanmıştır. ¹⁰

İ.Ö 3000-1000 yılları arasında Yunanistan, Makedonya, Trakya ve Ege Denizi adalarında hüküm süren Yunan uygarlığında mitoloji kaosla başlar. Yunan düşünürleri ve şairleri tarafından kuşaktan kuşağa aktarılan Yunan mitleri, rasyonel dünyadan tamamıyla kopmayan ve içinde gerçekliği de barındıran efsaneler olarak günümüze kadar gelmişlerdir. Yunan mitleri içerisindeki figürler, kutsallık ve kahramanlık vasıflarıyla sanat dalları içerisinde görsellik kazanmışlardır. Özellikle heykel sanatındaki bu insan figürleri, içinde bulunduğu öyküyü de anlatan kompozisyonlar dahilinde ele alınmıştır. Bu mitolojik efsaneler içindeki öğeler, heykeli yapılan mitolojik kahramanla birlikte bir tiyatro sahnesi gibi gösterilerek öykünün okunur ve kolay anlaşılır olmasını sağlamıştır.

Agesander, Athenodoros ve Polydorus tarafından yapılan Laocoön ve Oğulları Heykeli 1506 yılında Roma'da bulunmuştur. M.Ö 175-150 yılları arasında yapıldığı düşünülen heykel, antik dönemin en önemli anıtlarından biri olarak değerlendirilir. ¹¹

Troya'yı ele geçirmeye çalışan, içinde Yunan askerlerinin bulunduğu tahta atı şehre sokmamaları konusunda halkı uyaran rahip Laocoön'ün dramını anlatan heykelde; Yunan efsanelerine göre denizden çıkan iki yılanın Laocoön ve iki oğlunu boğarak öldürmesi konu alınmıştır. Yılanlarla olan mücadelesi oldukça gerçekçi yorumlanan mermer heykelde

¹⁰ http://www.edebiyatogretmeni.net/forum/mitoloji/misir_mitolojisi_osiris_efsanesi-t9946.0.html

¹¹ R.R.R Smith, *Hellenistic Sculpture: a Handbook*, s 108,109

dinamizm, figürlerin acıyla biçimlenen yüz ifadesinde ve hareketlerinde ustalıklı işlenmiştir. İki yanındaki oğluyla yaşam mücadelesi veren Laocoön, yüzündeki acı ifadesine rağmen hayatta kalmaya çalışırken, oğulları yılanlara teslim olmak üzeredir. Mermerin soğuk yüzü figürlerin hissettiği acıyı yansıtırken, üçgen kompozisyon içindeki hareketle birlikte kurulan dengeyi figürleri saran yılanlar tamamlar.¹²

M.Ö. 3000'lerde İndus Vadisi'nde kurulan Hindistan; Mısır ve Mezopotamya ile eş zamanlı uygarlıkların oluştuğu merkezlerden biridir. Uzakdoğuyu temsil eden bütün dinsel ve mitsel anlatıların kaynağı Hindistandır. Yaşama ilişkin tüm fenomenler ve inanışlar, mitos ve dinler tarafından çevrelenmiştir. Bu mitoslar ve inanışlar ilk çağ uygarlıklarının aksine günümüzde de yaşamın bir parçası olarak varlıklarını sürdürmektedir.¹³

Resim 5: Ramayana Destanından Bir Sahne

Bharata, Hintlilerin en önemli mitolojik figürü ve atasıdır. Tüm doğa Bharata'nın etrafında tanrısal bir tek güç olarak soyutlanmıştır. Bu tanrısal tek güç insanlara ayrı tanrısal karakterler olarak görünürler. Brahma, Vişnu, ve Siva olarak üçe ayrılan bu tek güç, kendi içinde de çoklu görünümde mitlerde yerlerini bulurlar. Bu karakterler Hint heykelleri ve rölyeflerinde karakteristik bir biçim, kurgu ve kompozisyon ile kendini gösterirler.

Krişna (Mahabarata'nın savaş destanındaki tarihsel arabacısı) ve Rama (Ramayana destanındaki prens), tanrı Vişnu'nun enkarnasyonu olarak görülürler. Bu konular heykeltıraşlar tarafından çok sayıda ve olağanüstü plastikler olarak görüntülenmiştir. Mahabarata Ari ırkını birbirleriyle akrabalığı olan iki kabilenin savaşını anlatmaktadır. Ramayana ise bir kaçırılışı anlatır ve çok daha şiirselidir. Kahramanlığın dışında insanca duyguları ve erdem gibi temaları

¹² Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*, s 320,321

¹³ V. Ganapati Sthapati, *Indian Sculpture and Iconography*, s IX-XI

da işler. Bu yapıtlar başlangıçta bir savaşçı kastı için yazılmış, fakat zamanla dinsel yanı ağırlık kazanmıştır.¹⁴

Maya uygarlığı; Maya halkları tarafından kurulan Kolomb öncesi yerli Amerika uygarlıklardan biridir. Bir Orta Amerika uygarlığı olan Maya uygarlığı, binlerce yıl boyunca Meksika'nın güneydoğusundan, Honduras, El Salvador, Yucatan, Kostarika ve Guatemala'ya kadar uzanan bir bölgede egemenlik kurmuştur. M.S 250-900 arasında yaşayan bu uygarlık, İspanyol işgaline kadar geniş bir alanda varlığını sürdürmüştür ve sona erme sürecine girmiştir. Maya uygarlığı birçok bakımdan sona ermişse de, yaygın inanışın aksine anlatılan efsaneler ve Maya mitlerinin etkisi ile de yok olmadıklarına ve halen yaşadıklarına inanılmaktadır. Maya efsaneleri ve mitleri ilk çağ uygarlıkları gibi doğa ve kozmik güçler etrafında gelişmiştir. Popol Vuh, Mayaların yaratılış efsanesini anlatan en önemli belgedir.¹⁵

Resim 6: Maya Takvimi

Zaman ve takvim Maya mitlerinde dairesel olarak kurgulanmıştır. “Mayalara göre zaman kavramı, günümüz insanının düz bir çizgi gibi algıladığı şekilde değil, dairevidir. Başlangıcı ve sonu aynı noktada birleşen devrin tamamlandığı yerde başlayan yeni devir... Bu tıpkı Arapça “vav” harfinin kuyruğundan başlayarak yeni bir “vav” harfi çizilmesi gibidir... Suya atılan taşın sudaki izleri gibi... Kader kavramı antik kozmolojide de dairevî devir anlamında kullanılmıştır. Aslında bütün eski medeniyetlerde zaman dairevidir ve bu keyfiyet onun en küçük alt bölümlerini dahi ihtiva eder. Sadece Mayalarda değil, bütün eski medeniyetlerde zaman, bittiği yerden yeniden başlayan çağlara bölünmüş ve merkezine “Kâmil İnsan” konulmuş. Fakat Mayalarda 5125 yıllık devir, Grek ve Perslerde 12.000 yahut 13.000 yıldır. İran Zerdüştiliğinde de 12.000 yıldır. Sümer ve Babil’de 3600, Hint’te (içinde bulunduğumuz Kaliyuga çağı) 4320 yıl, Mısır’da 1500 yıldır. Bütün bu devirlerin 2010 veya 2012 yılında bitmesiyle ilgili değişik rivayetler ve aralarında çok benzerlikler vardır. Ve bu bitişlerin sebebi, insanın yozlaşması ve aslı özünü kaybetmesidir. Ve insanoğlu yaptıklarından dolayı cezalandırılır.”¹⁶

¹⁴ N.P. Menteş, *Hint Heykellerinde Dans Kompozisyonları ve Ritmin Kökeni*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 1998, s. 17, 18

¹⁵ C. Baudez S. Picasso, *Mayaların Kayıp Şehirleri*, s76,77

¹⁶ http://www.yeniakademya.org/yazarkonu-43-hulya_uyar-127-maya_mitolojisi_ve_bazi_semboller.html

Resim 7: Chartres Katedrali, Our Lady, Notre Dame, Fransa

Ortaçağ Avrupa sanatında da mitolojinin etkileri görülmektedir. Rölyef ve heykellerde Antik Yunan sanatındaki öyküleyici kompozisyon ve anlatım dili hakimdir. Hıristiyanlığı yayma ve koruma gibi bir misyona sahip olan Ortaçağ heykel ve rölyeflerinde mitoloji, dinsel metinlerin tasvirleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna bağlı olarak da pagan kültürünün hakim olduğu ilkel çağlardaki mitolojik kahramanlar İncil’de yeni karakterlere dönüşmüştür. “Ortaçağ, Antikitenin veya egzotizmin geniş repertuarlarından da hiç vazgeçmemiş, hayal gücünü uzun süre bunlardan beslemiştir. Cehennem devrelerinin, masalsı varlıkların yeniden doğumları, hayvan öykülerinde, el yazmalarının kenar süslerinde veya yontu dekorlarında giderek artmakta ve tamamen yapay koskoca bir dünyanın, yaşayan dünyanın içine dâhil edilmesi, bu oluşumun ilk aşamasını tanımlayan tema ve ilkelerin birliğini sarsmaktadır. Bunlar aynı zamanda, fantezileri ve efsaneleri her zaman beslemiş olan klasik antikite ve Doğu kaynaklarını da yeniden canlandırmaktadırlar.”¹⁷

Rönesans ile başlayan dönemde sanat ve sanatçı kavramı ortaya çıkmıştır. Geç Rönesans, sanat için sanat anlayışının filizlendiği dönem olmuştur. 14. yy’dan 16. yy sonuna kadar etkisini gösteren Rönesans’da heykel sanatı eski geleneğinden uzaklaşarak modernizme kadar yeni bir değişim sürecine girmiştir. Bu dönemde İtalyancaya çevrilen antikçağ mitolojileri Hıristiyan ikonografisine adapte edilmiştir buna bağlı olarakta henüz kilise boyunduruğundan kopmayan heykel sanatında mitolojik öyküler tasvir edilmiştir. Roma mitolojisindeki haberci tanrı olan uçan merkür heykeli durağanlığa karşı hareketi ön plana çıkaran Rönesans heykel anlayışına iyi bir örnektir. “Rönesans sanatçılarından antikçağı taklit etmeleri beklense de yaşanan süreçte birçok yenilik görülür. Heykeller özgürleşir, mimariden kopar, perspektif kullanılır, üslup açısından doğanın model olarak alınması devam etse de geç Rönesans’ta S biçimli beden hareketlerinde görüldüğü gibi biçim diline ait arayışlar içine girilir. Geç Rönesans’ta

¹⁷ J. Baltrusaitis, *Düşsel Ortaçağ*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, s. 13, 14

(Manyerist dönemi) heykeltıraş Bologna ‘Uçan Merkür’ heykelinde konu anlatımından çok estetik kaygılar taşıyarak ve kendi özgünlüğünü yansıtacak şekilde çalışmış sanatçı özelliğinin güçlenmesine örnek olmuştur.”¹⁸

Resim 8: Uçan Merkür Giovanni, Bologna
Metropolitan Sanat Müzesi, New York

Resim 9: Apollo Daphne,
Bernini

Apollo ve Daphne isimli heykelinde esin kaynağı Yunan mitolojisidir. Eros’u kızdıran Apollo, Eros tarafından cezalandırılır. Eros hazırladığı iki oktan aşık eden altın oku Apollon’un kalbine, nefret ettiren kurşun oku da Daphne’nin kalbine atar. Sonuç olarak Apollon aşık olduğu Daphne’nin peşinden koşup dururken Daphne kaçır ve tam yakalanacağı sırada Apollon’dan kurtulmak için ırmak ve deniz tanrısı babasından yardım ister. Bir defne ağacına dönüşerek Apollon’dan kurtulur.¹⁹

Rönesans ve sonrasında heykel sanatının hem içerik hem de biçimsel evrimi 19. yy ile birlikte yeni ve evrensel bir dilin ifade aracı olarak varlık değeri kazanmıştır. Her alanda yaşanan değişimler, dünya savaşları, sanayileşme, Fransız

Resim 10: Maiestra, Brancusi

Devrimi gibi faktörler toplumsal yapıyı kökten değişime uğratmış ve bunun paralelinde de sanat anlayışı yeni ve modern dönemin aynası olmuştur. Özgürlüğünü ilan eden sanatçı, otoritenin hükmünden tamamen kurtularak heykeli temsili değerlerden öznel dışavurumlar olarak ele almıştır. Rönesans ve sonrasının aşırı klasik tutkusu, modern dönemle birlikte terk edilerek arkaik toplumların sanat eserleri ve kültürleri araştırılmaya başlanmış; Afrika, Uzakdoğu, Amerika ve Mısır gibi eski uygarlıkların sanat eserleri ve biçim dili modern sanat akımlarının ilham kaynağı olmuştur. Brancusi, Picasso, Arp, Henry Moore, Max Ernst gibi modernist heykeltıraşlar bu

ilkel uygarlıkların mitoslarından ve ritüel objelerinden faydalanarak yeni ve yaratıcı bir çıkış noktası aramışlardır.²⁰

¹⁸ Ö. Huntürk, *Heykel ve Sanat Kuramları*, s. 146

¹⁹ Bedrettin Cömert, *Mitoloji ve İkonografi*, s43-46

²⁰ Sevda İpek, *Başlangıçtan Günümüze Kadar Primitif Sanat ve Batı Sanatına Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, 1992, s70

Resim 11: Prometheus, Brancusi

Özellikle Brancusi, heykellerinde mitolojik öyküleri sıkça kullanmıştır. Maiastra “altın kuş” heykeli Romanya’da halk arasında yaygın olan bir efsanenin kahramanıdır. Efsaneye göre Maiastra mistik güçleri olan altın bir kuştur. Sesi sihirli güçlere sahiptir. Brancusi heykelinde bunu vurgulamak için kuşun gagasını açık yapmıştır. Malzemesi bronz olan bu heykel iyi bir polisaj aşamasından sonra altın gibi parlatılmıştır ve bu da zenginliği vurgulamaktadır.

Resim 12: Constantin Brancusi, Danaid, 1913, Bronze,
National Museum Of Modern Art

Brancusi’nin mitoloji etkisi altında kalarak yaptığı diğer bir heykel de Prometheus heykelidir. Erken dönem heykellerinden olan bu çalışma, Yunan mitolojisinin önemli karakterlerinden birinin baş kısmıdır. Mitosa göre Prometheus ateşi tanrılardan çalarak insanlara vermiş ve bunun sonucunda da Zeus tarafından cezalandırılarak zincire vurulmuştur. Sahip olduğu bilinç ve özgürlük değerlerine sahip çıkarak cezasını çekmeye razı olmuştur. Brancusi bu mitosu temel alarak heykeli yaparken sanatsal yaratımın önemli değerlerinden olan bilinç ve özgürlük kavramını vurgulamak istemiştir.²¹

²¹ Leslie Allan Dawn, *A structural analysis of constantin Brancusi’s stone sculpture*, Yüksek Lisans Tezi, 1982, s73,74

Resim 13: Auguste Rodin, Danaide

Brancusi'nin mitolojiden esinlenerek ürettiği bir diğer heykeli de Danaidedir. Danaide; Danaus'un kızlarına verilen addır. Mitosa göre kral Danaus ile kardeşi Aegyptus'un arası açıktır. Aegyptus bu kavga ortamını bitirip barışı sağlamak için 50 oğlunu Danaidlere evlenme teklif etmesi için gönderir. Bunun üzerine kral Danaus gizlice kızlarına evlilik gecesi kocalarını öldürmelerini emreder. 40'ı kocasını öldürür ancak bir tanesi bekaretine saygı duyduğu için kocasını öldürmez. Bunu duyan Hades kocalarını öldüren Danaidlere sonsuza kadar göle su taşıma cezası verir. Babasına karşı çıkan Danaid ise erdemli insanın simgesi haline gelir .Brancuside bu heykelinde erdemli insanın yorumunu Danaid karakteriyle soyutlamanın hakim olduğu bir üslupla vurgulamaya çalışmıştır.²²

Mitolojik Danaid karakterini heykelinde işleyen diğer bir sanatçı da Rodin'dir. Aynı mitostan etkilenmiş ve babasına karşı çıkan Danaidi daha figüratif bir dille heykeline aktarmıştır . Çıplaklığın ön plana çıktığı bu heykelde taş kütlede çıkararak kendi içine kapanmış bir kadın figürü vardır. İki sanatçı aynı konuyu farklı dille yorumlamıştır. Klasik heykel anlayışının kırılmaya başladığı Rodin'in heykelleri, Brancusi'nin heykellerine göre daha figüratifdir.

1900 sonrası Brancusi gibi mitolojiden etkilenen pek çok sanatçı, ilkel uygarlıklara ait mitosların anlatımcı gücünü heykellerinde yaşatmışlardır. Metaforlarla ve simgelerle yüklü bu mitoslar; evreni, doğayı ve yaşamı kavrayıp anlamaya yöneliktir. Bir açıdan doğanın acımasız güçlerine karşı insan varlığını sürdürmede yaşamın, yaşamanın en temel aracı mitoslar olmuştur. Efsanelerden destanlara, öykülerden masallara kadar şiir esaslı bu yalın anlatımlar hem üretildikleri dönemde, hem de günümüze kadar görsel dilde özellikle heykelde yoğun olarak kullanım alanı bulmuştur.

Özellikle şamanizmden (paganizmden) çok tanrılı dinlere kadar mitoloji dilini kullanan heykeller sosyal yapının bir parçası olmuştur. Taş ve bronz kalıcılığından dolayı, mitler heykel olarak hem gücü, hem ölümsüzlüğü, hem de egemenliği varlıklaştırmıştır. Bu açıdan heykelin en önemli kaynaklarından biri mitler olmuştur ve olmaya devam etmektedir. İlkel uygarlıkların üretimi olan heykeller, hem geçmişin mitsel anlatılarını günümüze taşımakta, hem de özel yorumlara referans olarak heykel diline zenginlik katmaktadır. Çünkü özellikle geçmişte üretilip günümüze kalan mitolojik heykeller, modern dünya sanatçıları üzerinde yoğun ilgi uyandırmakta ve içeriğe bağlı biçim diliyle heykel plastiğine büyük katkılar sağlamaktadır. Kısaca mitler; konularıyla, dramalarıyla, tip ve karakterleriyle, şaşırtıcı öyküleriyle ve en önemlisi fantazi ve hayal gücüyle diğer sanat dalları gibi heykelinde ana kaynaklarından birini oluşturmaktadır.

²² <http://www.greeka.com/greece-myths/danaides.htm>

KAYNAKÇA

Akurgal, Ekrem (1998). Anadolu Kültür Tarihi, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 5. Baskı, Ankara.

Baltrusaitis, Jurgis (2001). Düşsel Ortaçağ, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara.

Hançerlioğlu, Orhan (2002). Düşünce Tarihi, Dört Bin Yıllık Düşünce, Sanat ve Bilim Tarihinin Klasik Yapıları Üzerine Eleştirel İnceleme, Remzi Kitabevi, 9. Baskı, İstanbul.

İnan, Afet (1987). Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti , Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Necatigil, Behçet (1995). 100 Soruda Mitolojya, K Kitaplığı, 5. Baskı, İstanbul.

Mentefi, Neslihan Pala (1998). Hint Heykellerinde Dans Kompozisyonları ve Ritmin Kökeni, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 17, 18.

Özer, Yusuf Ziya (1987). Mısır Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Huntürk, Özi (2011). Heykel ve Sanat Kuramları, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Leslie Allan Dawn (1982). A structural analysis of constantin Brancusi's stone sculpture, Yüksek Lisans Tezi, s73,74

Sevda İpek (1992). Başlangıçtan Günümüze Kadar Primitif Sanat ve Batı Sanatına Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, s70

Bedrettin Cömert(2008). Mitoloji ve İkonografi, De Ki Basım Yayım, Ankara

C. Baudez S. Picasso(2003). Mayaların Kayıp Şehirleri, Çev: Berran Tözer, Yapı Kredi Yayınları : İstanbul

R.R.R Smith(1991). Hellenistic Sculpture: a Handbook, Thames and Hudson, London

Şefik Can(1997). Klasik Yunan Mitolojisi, İnkılap Kitabevi: İstanbul

V. Ganapati Sthapati(2002), Indian Sculpture and Iconography , Sri Aurobindo Society in association with Mapin Pub: Ahmedabad

Samuel Henry Hooke(2002), Ortadoğu Mitolojisi, Çev: Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi : Ankara

M. Buhr(1999), Bilimsel Felsefe Sözlüğü, Toplumsal Dönüşüm Yayınları: İstanbul

RESİM KAYNAKÇASI

Resim 1: <http://faculty.gvsu.edu/alayontf/turkiye/icAnadolu/hitit.html>

Resim 2: <http://insanveevren.wordpress.com/2011/05/17/gilgamis-destani/>

Resim 3: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sekhmet_statues_Louvre.JPG

Resim 4: http://1.bp.blogspot.com/_b-KAtMpc80g/S7zSp81baII/AAAAAAAAARM/8gfgOC3YV7o/s1600/Laoconte.jpg

Resim 5: <http://madamepickwickartblog.com/2011/08/conversations-with-dharma-monkey-business/>

Resim 6: <http://thewildreed.blogspot.com.tr/2013/01/threshold-musings.html>

Resim 7: http://www.5arts.info/chartres_cathedral/

Resim 8: <http://galleryhip.com/mercury-god-statue.html>

Resim 9: <http://www.davidpatrickhurley.com/tag/apollo-and-daphne/>

Resim 10 : <http://www.guggenheim.org/new-york/collections/collection-online/artwork/660>

Resim 11: http://provenance.si.edu/jsp/object.aspx?object_id=4569&tab=provenance

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

http://www.yeniakademya.org/yazarkonu-43-hulya_uyar-127-maya_mitolojisi_ve_bazi_semboller.html

http://www.edebiyatogretmeni.net/forum/mitoloji/misir_mitolojisi_osiris_efsanesi-t9946.0.html

<http://www.greeka.com/greece-myths/danaides.htm>

www.bilgiustam.com/mitologi-nedir-nasil-olmustur/

<http://korotonomedya.net/kor/index.php?id=21,306,0,0,1,0>

<http://archaeologist.blogcu.com/kral-midas-in-hikayesi/849243>

http://www.anadoluyadinlanma.org/Yazilar/ana_tanrica_kultu.pdf